

Radničko i društveno samoupravljanje u opštim zemljoradničkim zadrugama

Dr Bora Radovanović

Opšta zemljoradnička zadruga je u poslednjih nekoliko godina doživela niz promena koje su, manje ili više upadljivo, vodile njenoj konsolidaciji. Ona se sve više konstituisala kao privredna organizacija, mada taj proces još uvek nije završen, jer je on uslovljen nizom faktora, među kojima su i oni što su nezavisni od zadruge. U ovom je pogledu naročito značajno jačanje samoupravljanja u opštim zemljoradničkim zadrugama, koje je pretrpelo značajne promene i još uvek predstavlja oblast u kojoj se vrše nove promene, tako da to neprestanto zahteva analize i istraživanja.

Otuda je, radi boljeg sagledavanja problema vezanih za upravljanje u zadrugi, potrebno ukazati na tendencije u razvitku radničkog samoupravljanja i promene koje je ono izazvalo. Analizirajući razvitak radničkog samoupravljanja možemo slobodno konstatovati da njega, pored ostalog, karakteriše postupnost u produbljavanju prava radnog čoveka i stalna tendencija jačanja tih prava. Iako radničko samoupravljanje znači upravljanje od strane jednog kolektiva ono u isto vreme nosi obeležja društvenog upravljanja i to ne samo zato što se radi o društvenim sredstvima i društvenoj proizvodnji, već i zato što sam radni kolektiv predstavlja deo društva kojem je upravljanje povereno. Decentralizacijom radničkog samoupravljanja — uvođenjem organa upravljanja u radnim jedinicama — društveni karakter radničkog samoupravljanja je samo još više potenciran.

Uvođenje radničkog samoupravljanja povuklo je za sobom niz promena u razvitku našeg društva koje se karakterišu odumiranjem države s jedne strane i jačanjem društvenog samoupravljanja s druge strane. Decentralizacija u upravljanju privredom i društvom uopšte, kao i uvođenje komunalnog sistema kod nas su još više istakli i podvukli značaj društvenog samoupravljanja. Kao pandan radničkim savetima i radničkom upravljanju u privredi, u ostalim oblastima društvenog života imamo razne savete kao organe društvenog upravljanja. Počev od opština, pa preko ustanova do stambenih zajednica i stambenih zgrada saveti postaju osnovni organi upravljanja. U savetima su zastupljeni najširi slojevi našeg društva. U njima se pored predstavnika kolektiva nalaze kao upravljači i predstavnici društva koje imenuje osnivač. Prilikom izbora saveta pored novih članova kolektiva biraju se i novi predstavnici društva. Učešće predstavnika društva u savetima višestruko je korisno. Ono doprinosi borbi protiv birokratskih tendencija i uskih interesa koje tu i tamo mogu doći do izražaja a takođe pomažu da u radu dotične organizacije dođu do izražaja interesi, želje i zahtevi društva.

Usaglašavanje interesa društva i interesa pojedinih organizacija koje se postiže na vrlo celishodan način kroz društveno samoupravljanje daje sve veći značaj društvenom samoupravljanju u procesu odumiranja države. I ukoliko upravljanje od strane države, kao klasne tvorevine, sve više nestaje, utoliko društveno samoupravljanje sve više dolazi do izražaja. Pozitivne strane koje sa sobom nosi društveno samoupravljanje brzo su uočene, pa se u skladu sa našim daljim razvitkom pokušalo s unošenjem elemenata društvenog upravljanja i u radničko upravljanje, odnosno u rad radničkih saveta. Tako su npr. formirani saveti potrošača, kao organi društvenog samoupravljanja koji treba da usklađuju interese potrošača — kao šireg sloja društva — sa interesima radnika i službenika u trgovini.

U sklopu svih tih kretanja menjala se i opšta zemljoradnička zadruga. Ostavljajući po strani razvijanje njene privredne aktivnosti i organizaciju poslovanja, i osvrćući se samo na upravljanje, videće se da je uvođenje radničkog samoupravljanja lagano ali sigurno krčilo sebi put i u opštoj zemljoradničkoj zadrugi. Zbog specifične prirode poslovanja opšte zemljoradničke zadruge, uvođenje radničkog samoupravljanja kao i njegovo jačanje trajalo je nešto duže i još uvek nije završeno. Počelo se najpre sa pravom zaposlenih u zadrugi da mogu biti članovi zadruge, pa shodno tome da biraju i da budu birani u organe upravljanja — skupštinu i upravni odbor, zatim sa osnivanjem radničkog saveta u samostalnim pogonima i preduzećima zadruge i

na kraju, sa osnivanjem zadružnih saveta kao upravnih organa. Počev od 1958. godine radničko samoupravljanje dolazi do većeg izražaja, a sa uvođenjem ekonomskih jedinica u opštim zadrugama, ono se još više približava neposrednim proizvođačima.

No i pored izvršene decentralizacije u upravljanju, mora se reći da u sadašnjim uslovima razvitka opštih zemljoradničkih zadruga ne samo da radničko samoupravljanje nije dobilo još svoju punu afirmaciju, već da i društveno upravljanje u zadruzi nije dobilo svoje pravo mesto. Naime, opštom zemljoradničkom zadrugom upravljaju radnici i službenici zadruga. I jedni i drugi su članovi jednog kolektiva, jedne iste zadruga. Iako su sredstva i proizvodnja u zadruzi podružtvljeni i njihovo razvijanje od interesa za čitavo društvo njima upravljaju samo članovi kolektiva.

Potrebna da upravljanje u zadruzi preraste u društveno samoupravljanje oseća se i te kako, i kao takvo pozitivno bi se odrazilo na dalji rad i razvoj opštih zadruga. Uvođenje društvenog upravljanja u zemljoradničkim zadrugama predstavljalo bi samo nastavljanje započetog procesa i dovelo bi do novog zamaha u radu organa upravljanja u zadruzi. Već je napomenuto da je društveno samoupravljanje našlo svog mesta u razvitku našeg društva, da je to zakonita pojava i da je bilo pokušaja njegovog uvođenja i kod nekih preduzeća.

Potrebna za daljim produblivanjem samoupravljanja u opštim zadrugama proističe iz sledećih razloga:

— Za uspešan rad zadruga pored članova kolektiva (uključujući tu i zaposlene u zadruzi i članove zadruga) zainteresovani su i drugi. Pored čitave zajednice, za rad opšte zadruga zainteresovani su još opština, trgovačka preduzeća, preduzeća za preradu poljoprivrednih proizvoda, neke grane industrije, izvesne poljoprivredne institucije (zavodi, stanice, laboratorije i dr.), a uzevši šire i ostale institucije (prosveta, zdravstvo i sl.), koje kao predstavnici ne samo svojih organizacija već i društva i njegovih širih slojeva mogu samo u pozitivnom smislu da utječu na rad zadruga.

— Predstavnici drugih organizacija, koji bi u ime društva učestvovali u organima upravljanja imali bi uvid u korištenje sredstava, raspodelu, investiranje i sl., jednom rečju u gazdovanje zadruga. Svakako da bi se i oni trudili da doprinesu racionalnijem iskorišćivanju društvenih sredstava i uspešnijem privređivanju zadruga.

— U odnosu na ostale privredne organizacije u poljoprivredi, opšte zemljoradničke zadruga se nalaze u specifičnom položaju. To su uglavnom, kao privredne organizacije, još mlade organizacije, nedovoljno izgrađene, sa specifičnim zadacima, delatnostima pa i sastavom, jer pored stalnih radnika i službenika imaju i svoje članove. Kao takve, opšte zemljoradničke zadruga predstavljaju vrlo pogodno tlo za ispoljavanje raznih uticaja i anomalija. Uvođenjem društvenog samoupravljanja odnosno, učešćem i predstavnika širih slojeva društva u organima upravljanja u zadrugama paralisa bi se negativne tendencije u vidu raznih birokratskih, sitnosopstveničkih, lokalističkih i drugih shvatanja, koja se zbog pomenutih okolnosti, često ispoljavaju u opštim zemljoradničkim zadrugama.

Kod razmatranja društvenog samoupravljanja u opštim zemljoradničkim zadrugama postavljaju se dva pitanja. Prvo, ko bi mogao i trebao da određuje predstavnike društva u organima upravljanja zadruga i ko bi mogao doći

kao predstavnik društva i drugo, u kojim bi organima učestvovali predstavnici društva?

Van svake je sumnje da bi osnivač zadruge, tj. organa koji odobrava njen rad (opštinska skupština) mogao preuzeti na sebe ulogu izbora i određivanje lica koja će predstavljati društvo u organima upravljanja u zadrugi. Što se tiče predstavnika društva koji bi mogli učestvovati u radu organa upravljanja oni bi mogli biti kako iz organizacija koje su neposredno zainteresovane za rad zadruga tako i iz redova prosvetnih, društvenih i političkih radnika.

Po našem mišljenju nije održivo stanovište da veće učešće individualnih poljoprivrednih proizvođača u organima upravljanja zadrugom predstavlja društveno upravljanje i društvenu kontrolu i da u tom smislu individualni poljoprivredni proizvođači treba da i nadalje budu u većem broju predstavljeni u zadružnom savetu i upravnom odboru. Naprotiv, pozitivne strane koje bi proistekle iz predloženog sastava organa upravljanja bile bi neuporedive. Došla bi do izražaja sva preimućstva koje sa sobom donosi društveno upravljanje uopšte. Činjenica je da i individualni poljoprivredni proizvođači predstavljaju društvo i da su i oni zainteresovani za rad zadruge, ali isto tako činjenica je i to da se njihovi interesi uvek ne poklapaju sa interesima zadruge i društva u celini. Uostalom, njih ne treba isključiti iz upravljanja zadrugom, već treba da se teži za pravilnim postavljanjem društvenog upravljanja u opštim zemljoradničkim zadrugama. Kad je već spomenuto učešće individualnih proizvođača u organima upravljanja, treba reći da se uočava tendencija njihovog potiskivanja prema nižim organima, odnosno organima poslovnih jedinica, što takođe nije ispravno.

Ako bi se ostvarile ove promene, izmenila bi se i fizionomija organa upravljanja u opštoj zadrugi. U skladu sa decentralizacijom radničkog samoupravljanja, treba očekivati da će se i u zadrugama sve veća prava u upravljanju prenositi na organe poslovnih jedinica. Organi poslovnih jedinica bili bi sastavljeni od članova koji rade u toj jedinici. Shodno tome i individualni proizvođači u svojstvu članova zadruge trebalo bi da budu uključeni u organe upravljanja onih jedinica u kojima dolazi do izražaja njihova aktivnost, odnosno, preko kojih se oni povezuju sa zadrugom. Svaka poslovna jedinica bi prema određenom ključu birala svoje predstavnike za članove zadružnog saveta. Predstavnici društva, koje bi odredio osnivač zadruge, takođe bi učestvovali u zadružnom savetu. Sa te tačke gledišta zadružni savet bi bio sastavljen od radnika i službenika opšte zemljoradničke zadruge, članova zadruga i predstavnika društva. Pokraj ovakovog sastava najvažnijeg organa upravljanja u zadrugi s pravom bismo mogli da očekujemo da će odluke koje to telo donese biti u skladu i s interesima društva i s interesima zadruge. Što se tiče upravnog odbora, kao operativnog tela, u sadašnjim uslovima u njegov sastav ne bi ulazili predstavnici sa strane. Upravni odbor bio bi sastavljen od radnika i službenika zadruge i zadrugara.

SUMMARY

WORKERS' AND SOCIAL SELFMANAGEMENT IN GENERAL AGRICULTURAL COOPERATIVES

General agricultural cooperative is becoming more and more similar to the general type of economic enterprise as it exists in the whole economy of Yugoslavia. In the last few years the development of the cooperative has been characterized by the strengthening of the workers selfmanagement. Today, in the opinion of the author, there is a necessity to include in the management of the cooperative beside the representatives of the workers and employees the representatives of the society as well. It would be in accordance with the stage of development reached by the social selfmanagement in Yugoslavia. The means of production and the production of the cooperative have the social character, therefore the whole society is interested in participating in managing with the means of production and production itself. The founder of the cooperative (assembly of commune) should therefore nominate in the cooperative council as a highest organ of selfmanagement in the cooperative as well as in other cooperative organs some representatives of other organizations directly interested for the work of the cooperative and social, educational and political workers too. As it was previously, all other members of selfmanagement bodies would be elected by the workers, employees and members of the cooperative among themselves.

РЕЗЮМЕ

РАБОЧЕЕ И ОБЩЕСТВЕННОЕ САМОУПРАВЛЕНИЕ В ОБЩИХ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ КООПЕРАЦИЯХ

Общая сельскохозяйственная кооперация все больше приближается к хозяйственным предприятиям общего типа, существующим во всем общественном хозяйстве в Югославии. Ее развитию в последние годы особенно способствовало укрепление рабочего самоуправления. Сейчас, по мнению автора, назрела задача привлечения к управлению кооперацией и представителей общественности наряду с представителями рабочих и служащих кооперации и ее членов. Это бы соответствовало уровню, до которого в Югославии общественное самоуправление подналось. Средства производства кооперации и само производство имеют общественный характер, потому более широкие круги общества заинтересованы в управлении средствами производства кооперации и самим производством. Основатель кооперации (общинская скупщина) должна была бы, принимая во внимание уже сказанное, в совет кооперации (наивысший орган самоуправления), а

также и в остальные органы управления кооперации, назначать и представителей других организаций, непосредственно заинтересованных в работе кооперации. В том числе и общественных и политических работников и работников органов просвещения. Всех остальных членов совета кооперации и в дальнейшем рабочие, служащие и остальные члены кооперации выбирали бы из своих рядов.